

Вимоги щодо структури і особливостей проведення уроків виразного читання

Виразне читання – це мистецтво відтворення в живому слові думок і почуттів (якими насичений художній твір), а також наміру виконавця і його ставлення до виконуваного твору. Для визначення цього мистецтва користуються також термінами художнє читання, декламація (можна вживати ці терміни як синонімічні).

Виразне читання на уроках світової літератури – це не лише мистецтво виконання художнього тексту, а й предмет навчання цьому мистецтву, і метою такого навчання є формування естетично розвиненого читача, здатного відчувати художнє слово, вміти насолоджуватися прочитаним (О.О. Ісаєва).

Декламації, мелодекламації та художньому виконанню на уроках світової літератури приділяється багато уваги. Завдання вчителя – допомогти відчувати велику силу слова, що впливатиме на почуття, думки, волю, характер й здатність отримувати морально-естетичне задоволення від художнього твору. Мистецтвом усного виконання будь-якого тексту є виразне читання (від імені оповідача), напам'ять – декламація (від ліричного героя), а майстерність володіння виконавським словом називають художнім читанням.

Художнє читання – публічне виконання творів літератури (віршів, прози, публіцистики; особливий вид естрадного мистецтва. Процес навчання майстерного виконання творів складний, тому вчителю бажано на кожному уроці з літератури вдосконалювати ті вміння, якими учні оволодівають на уроках виразного читання.

Процес підготовки до виразного читання проходить у такій послідовності:

1. Сприйняття тексту. Відчуття краси і одержання естетичної насолоди від прочитаного через уяву і почуття.
2. Аналіз тексту. Розмірковування над твором, відтворення в уяві створені автором картини, перечитування окремих епізодів, знову переживаючи їхню красу, зіставлення своїх міркування з висновками дослідників.
3. Визначення виконавських задач і шліфування своєї манери виконання.
4. Тренування в декламації.

5. Визначення і уточнення запитань, які треба пояснити.

Прийоми навчання читати виразно

1. Урахування інтонаційного забарвлення кожного розділового знака.

2. Прийом показу як наочна ілюстрація для того, щоб викликати в уяві живі картини, бажання прочитати твір.

3. Прийом зіставлення спонукає до обговорення, оцінки і вибору потрібної інтонації, запобігає помилкам (зіставлення виконання учнів і вчителя, двох учнів, відтворення інтонації з відтінком шаржування тощо).

4. Усне малювання сприяє розвитку творчої уяви, допомагає наблизитися до розуміння образів.

5. Бесіда за продуманими запитаннями (мета – зрозуміти смисл, уявити картину, визначити почуття автора, ставлення учнів, знайти кращі інтонації).

6. Хорове читання (позбавити дискомфорту й знайти найоптимальніше звучання).

7. Читання в особах (пошук варіантів виконання, випробування здібностей у різних ролях).

8. Аналіз досягнень і недоліків у техніці мовлення, орфоєпії, наголосах, логіці читання, емоційно-образній виразності (конкретні, суттєві зауваження, співчуття, щира доброзичливість).

9. Уважне слухання (використовуючи грамзапис як зразок, доцільно давати додаткові завдання:

1) вдумливо, уважно прочитати текст очима;

2) прочитати голосно, вслухаючись у власне виконання, або читати текст очима так, щоб відчувати, як він звучить;

3) прослухати цей текст у виконанні артиста і зіставити його інтонаційну редакцію зі своєю).

Вимоги до виразного читання

1. Відтворення емоційної насиченості твору (внутрішнє «бачення», робота творчої уяви читця – особливо поетичного тексту).

2. Розуміння ідейно-художнього смислу, а не лише фактичного змісту тексту.

3. Вміння висловити своє особисте ставлення, передати зміст і настрій слухачам.

Процес підготовки до виразного читання може включати складання партитури, що є сукупністю умовних знаків, за допомогою яких роблять розмічування тексту, щоб запобігти можливим помилкам у процесі його читання.

Партитура художнього тексту – це графічне відтворення звучання художнього твору. Складаючи партитуру, позначають паузи, наголоси, підвищення й зниження тону, інтонаційні переломи тощо. Партитурні позначки допоможуть учителю в процесі навчання учнів, особливо коли треба показати, як здійснити інтонаційну фігуру, що не визначена розділовим знаком. Скласти партитуру – означає розмітити текст умовними позначками, які допомагають уникнути логічних помилок у процесі повторних читань.

Складання партитури розпочинається із розчленування тексту на частини, періоди, ланки, мовні такти.

Реєстр основних партитурних знаків:

Знак	Значення
<u>весна</u>	пряма лінія під словом – для позначення логічного наголосу
/	коротка пауза
//	середня пауза
///	довга пауза
	підвищення тону
—	рівний тон
	зниження тону
<u>засу́мувала</u>	пунктир під словом (словами) – для позначення уповільнення вимови
	лігатура вгорі між словами – для зв'язки слів, вимовлених на одному диханні
{ «Я твій!..» }	фігурні дужки вказують на зміну адресата

Пам'ятка
«Як навчитися виразно читати віршові твори»

1. Вдумливо прочитай вірш.
2. З'ясуй лексичне значення не зрозумілих тобі слів.
3. За змістом та ідеєю твору визнач настрій, з яким читатимеш твір.
4. У кожному рядку визнач (підкресли олівцем) стрижневе слово, тобто слово, на яке падає логічний наголос (слово, яке слід інтонаційно голосом виокремити, бо воно найвагоміше в рядку чи реченні).
5. Познач олівцем паузи:
 - а) кома – ледь помітна пауза (позначка – /);

б) двокрапка й тире – помітна пауза (позначка – //).

в) крапка – явна пауза із інтонацією завершеності (позначка – ///).

6. Ліворуч від кожного рядка постав стрілку, що передає тон читання:

а) підвищення тону – стрілка вгору (↗);

б) зниження тону – стрілка вниз (↘);

в) рівний тон – горизонтальна стрілка (→).

7. Прочитай кілька разів вірш з дотриманням вимог усіх позначок.

8. Читаючи вірш, уявляй картини, які виникають, і запам'ятовуй їх послідовність.

9. Вивчивши вірш напам'ять, виразно прочитай його своїм близьким і з'ясуй, що б вони побажали тобі для кращого прочитання твору. Врахуй їхні побажання.

Пам'ятка декламатора

1. До читання напам'ять повтори про себе текст вірша.

2. Перед тим як декламувати, займи зручну й правильну позу (стань рівно, розправ плечі, набери потрібну кількість повітря).

Для впевненості на початку читання можеш дивитися періодично на двох-трьох учнів, з якими товаришуєш (щоб відразу не знітитися), а згодом, оволодівши ситуацією, слід розсіювати свою увагу по всьому класу.

3. Назви автора й твір, який читатимеш.

4. Читання вірша можеш супроводжувати жестами, проте рухи рук мають бути стриманими, не втомлювати й відволікати слухача.

5. Не поспішай під час читання, набирай повітря рівними частинами під час пауз.

6. Декламуючи, уявляй картини, які озвучуєш, і з відповідним темпом і настроєм передавай їх.

7. Не варто занадто голосно читати вірш, оскільки майстерність у читанні художнього твору визначається передусім темпом, інтонацією, дотриманням пауз, настроєм, а також мімікою, жестами та ін. Розмічання мовних тактів (скісні риски) і читання за ними потрібні для того, щоб змусити учня аналізувати фрази і вникати в їх суть.

Уся робота з виразного читання в школі (порівняно з іншими видами робіт з художнім текстом) ґрунтується на високій майстерності вчителя-словесника і його педагогічному такті. Рекомендуємо вчителям самим визначати уривки прозових творів (один раз на рік).

Орієнтовна кількість слів для вивчення напам'ять уривків прозових текстів за класами

Клас	5	6	7	8	9	10	11
Кількість слів	50-60	60-70	70-80	80-90	90-100	100-110	110-120

Для вивчення уривка прозового тексту напам'ять краще вибирати пейзажі, описи зовнішності (характеру) літературного героя чи описи інтер'єру (екстер'єру) будівлі.

Критерії оцінювання виразного читання напам'ять художніх творів

Рівні навчальних досягнень знань		Критерії оцінювання
Високий	1	Учень монотонно читає напам'ять лише окремі фрази художнього тексту.
	2	Учень невиразно читає напам'ять невеличкий фрагмент рекомендованого для вивчення твору.

	3	Учень читає напам'ять недостатній за обсягом уривок твору зі значною кількістю фактичних мовленнєвих помилок.
Достатній	4	При читанні напам'ять твору учень допускає значну кількість помилок різного характеру.
	5	Учень читає вивчений напам'ять вірш зі значними змістовними неточностями.
	6	Учень читає напам'ять художній твір з окремими орфоепічними та змістовими огріхами.
Середній	7	При читанні напам'ять твору учень правильно, чітко передає зміст твору, але виконує його монотонно, невиразно.
	8	Вивчений напам'ять твір учень читає з деякими декламаційними огріхами.
	9	Учень виразно читає напам'ять вивчений твір, але час від часу допускає змістові неточності.
Початковий	10	Учень виразно без помилок та неточностей, декламує твір напам'ять.
	11	Вивчений напам'ять твір учень декламує, виявляючи індивідуальне розуміння тексту, своє ставлення до прочитаного.
	12	Читання напам'ять твору учнем відзначається високим рівнем артистизму, мовленнєвої вправності. Учень виявляє особисте ставлення до прочитаного, може сформулювати і висловити своє «над завдання» (мету) читання твору.

